

Received / Makale Geliş Tarihi 13.07.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 23.10.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(100), 2743-2760

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10035153

Öğr. Gör. Ayşe Yıldırım

<https://orcid.org/0000-0002-7722-6193>

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım ASD, Isparta / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/04fjte88>

Doç. Dr. Mustafa Genç

<https://orcid.org/0000-0001-8702-538X>

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/04fjte88>

Kapaklı Köyü'nde (Burdur) Dokunan Döşemealtı Halılarında Tasarım Kurgularının (Egemenlik, Zıtlık, Denge vb.) İncelenmesi¹

Examination of Design Constructs (Dominance, Contrast, Balance, etc.) in Döşemealtı Carpets Woven in Kapaklı Village (Burdur)

ÖZET

Türk el dokuması halılar, ait oldukları yörenin yaşamsal izlerini ve dokuyan kişilerin duygularını yansıtan, geçmişle bugün arasında köprü görevi gören, nesilden nesile aktarılan, el emeği göz nuru ile üretilen kültürel değerlerimizden biridir. Teknolojik gelişmeler, değişen yaşam koşulları, kültürel etkileşimler, vb. etkilerle üretimi oldukça azalan ancak değişen dünya değerlerine rağmen kendine özgü diliyle dokuyanı, kullananı, sanatı, sanatçıyı etkilemeye devam eden yöresel halılarımızın, motif renk ve desenlerinin korunması kayıt altına alınması, bundan sonraki çalışmalar için kaynak oluşturması açısından önemlidir.

Döşemealtı halıları ülkemizin marka değeri en yüksek el dokuma ürünlerinden biridir. Bu çalışmada Burdur Kapaklı köyünde tespit edilen Döşemealtı halıları motif renk, kompozisyon vb. yönleriyle incelenmiş, özellikle renk kontrastlıkları bağlamında tasarım kurgularının çözümlemesi yapılarak, benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmıştır.

Günümüz yaşam koşulları, ticari kaygılar, teknolojik gelişmeler, vb. sebeplerden diğer yöresel halılar gibi Kapaklı köyünde tespit edilen Döşemealtı halılarının da olumsuz yönde etkilendiği dolayısıyla geleneksellikten uzaklaşmanın dokunan halılarda görünür hale geldiği yapılan incelemeler sonucunda belirlenmiştir.

Tespit edilen halıların geleneksel halılarla karşılaştırılması sonucunda özellikle halı boyutlarının değiştiği ve buna bağlı olarak motif ve desen yerleşimlerinin farklılaştığı, yeni motiflerin desene dahil edildiği ve kimyasal boyaların artmasıyla renklerde de farklılaşmanın meydana geldiği gözlemlenmiştir.

Geleneksel Döşemealtı halılarına büyük oranda sadık kalınmasına rağmen benzer değişikliklerin dokumaların genel kurgusunda da etkisini gösterdiği, özellikle renk kontrastlığı açısından dokumaların genel kurgusunda az da olsa farklı yapıların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döşemealtı Halısı, Tasarım Kurgusu, Renk Kontrastlığı, Denge, Egemenlik.

ABSTRACT

Turkish Hand-woven carpets are one of our cultural values that reflect the vital traces of the region they belong to and the feelings of the people who weave them, act as a bridge between the past and the present, are handed down from generation to generation and produced with the light of hand. Technological developments, changing living conditions, cultural interactions, etc. It is important to record the motif colors and patterns of our local carpets, whose production has decreased considerably due to the effects of the war on the world, but which continue to affect those who weave, use, art, and artists with their unique language despite the changing world values, and to be a source for future studies.

Döşemealtı carpets are one of the hand-woven products with the highest brand value in our country. In this study, the Döşemealtı carpets identified in the village of Burdur Kapaklı differ in motif, color, composition, etc. Similar and different aspects were revealed by analyzing the design constructs, especially in the context of color contrasts.

Today's living conditions, commercial concerns, technological developments, etc. As a result of the examinations, it has been determined that the Döşemealtı carpets detected in Kapaklı village, like other local carpets, are affected negatively due to these reasons so that the move away from tradition becomes visible in the carpets woven.

As a result of the comparison of the detected carpets with the traditional carpets, it has been observed that the dimensions of the carpets have changed and accordingly the motif and pattern placements have been differentiated, new motifs have been included in the pattern, and differentiation has occurred in colors with the increase of chemical dyes.

Although it is largely faithful to the traditional Döşemealtı carpets, it has been determined that similar changes have an effect on the general setup of the weavings and that slightly different structures have emerged in the general setup of the weavings, especially in terms of color contrast.

Keywords: Döşemealtı carpets, Design Function, Color Contrast, Repetition, Balance, Dominance.

¹ Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Adını dokundukları yöreden alan Döşemealtı ya da Kovanlık halıları, önceki yıllarda olduğu gibi çok yoğun bir şekilde dokunmamakla birlikte, günümüzde hala üretilmekte ve ticareti yapılmaktadır. Halıların büyük beğeni alması, Uluslararası tanınırlığı ve önemli ticari bir malzeme olması nedenleri ile üzerinde en çok bilimsel araştırma yapılan dokuma ürünlerinden biridir. Bunlardan Atlıhan (1987); Şirin (1994), Teker ve Zaimoğlu (2010); Soysaldı ve Aral (2013); Akpınarlı ve Arslan (2016); Akpınarlı ve Arslan (2018); Mazıbaşı (2014) çalışmalarını örnek gösterebiliriz.

Geleneksel Türk El halılarının kompozisyonları oluşturulurken tasarım ilkeleriyle uygunluk sağlayan bir kurgu mu oluşturulmaya çalışılmış, motiflerin belirli bir düzen içinde yerleştirilmesinde estetik bir kaygı var mı, renkler seçilirken belirli bir tercih mi yapılmış, yoksa rastgele mi kullanılmış gibi konulara açıklık getirebilmek için yapılan bu çalışmada tespit edilen halılar tasarım ilkeleri açısından incelenmiştir. Dokumaların kendine özgü dilleriyle dokuyanları, kullananları, sanatçıları tasarımcıları etkileyen en önemli kültürel zenginliklerimizden biridir düşüncesinden hareketle halıların tasarım ilkeleri bağlamında çözümlemesi yapılarak benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çizgi, şekil, biçim, renk, doku gibi tasarım elemanlarının; egemenlik(vurgu), denge, kontrastlık vb. ilkelerle oluşturduğu anlamlı bir bütün olan tasarım kavramına dair; yöresel dokumalarda kompozisyonda motiflerin birlikteliğinin önemine dikkat çeken (Aytaç, 2006: 61). Halı desenlerinin de motiflerin bir düzen içerisinde biraraya getirilmesiyle oluşan bir kompozisyon olduğunu ifade etmektedir. Tasarım Prensiplerinden Egemenlik: bir kompozisyonda kullanılan öğelerden birinin ya da bir grubun diğer öğelere göre ölçü, değer, renk, doku bakımından üstünlük sağlamasıdır. Amaç dikkat çekmek ve bakan bireyde haz uyandıran bir düzenleme sağlamaktır (Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (t.y.). Simetrik ya da asimetrik olabilen denge: düzenlenen cisimlerin renk, değer, doku, aralık ve ölçüleri birlikte bir uyum içinde olması ile gerçekleşebilir. Diğer yandan renk kontrastlığı da tasarım kurgusunda önemli bir ilkedir.

Kodal ve Genç (1919:29-30), rengin yapısı, oluşumu, görülmesi, algılanması, anlamlandırılması ve kullanımını kapsayan çalışmalarla fizik, biyoloji, sosyoloji vb. nin çalışma alanına giren rengin sanatla bilimin birlikteliğini sağladığını ve bu alandaki çalışmaların sanat alanına yansıdığını, renklerin bir arada kullanımının kontrastlık ilişkisinde oluşturduğu etkilerin olduğunu; rengin bir duyum olarak algılanmasını sağladığını ve Johannes İttenin renklerin tamamlayıcılık ve karşıtlayıcılık yola çıkarak kontrastlık özelliklerini belirlediğini ve sistemli çalışmalarıyla renk ile kişisel psikolojik ve fizyolojik yapı arasında bağlantı kurarak bu çalışmalarını Yedi Renk Kontrastlığı başlığı altında topladığını aktarmaktadırlar. Yine araştırmacılar Yedi Renk Kontrastlığının anlam içeriğini aşağıdaki şekilde aktarmaktadırlar:

Yalın Kontrastı: Renk çemberi içerisinde oluşan üçlü, dörtlü gibi armonilerin birbirleri ile olan ilişkileridir.

Açık-koyu kontrastı: Kullanılan bütün renkler açık ya da koyu olmak üzere iki değerde bulunur. Açık değerdeki renk ile koyu değerdeki renk yan yana getirildiğinde renklerin değerleri ortaya çıkar. Yani açık daha açık, koyu daha koyu görünür buna açık-koyu kontrastı denir Kodal ve Genç (1919:29-30).

Sıcak-Soğuk Kontrastı: Sarı, kırmızı, turuncu sıcak renkler; mavi, yeşil, mor soğuk renklerdir. Bu renk gruplarının kendi aralarındaki uyumunu niteler.

Tamamlayıcı Kontrastı: Yeşil-kırmızı, mavi-turuncu, sarı-mor ikilileri birbirlerinin zıttı olmasının yanı sıra tamamlayıcıdır. "...göz, yüzey üzerinde renklere baktığında, onların yalnız görünümünün ters etkilerini yok etmek için tamamlayıcı renkleri arar. Tamamlayıcı kontrast renklerin ışık değerlerinin eşit olması dengeyi kuvvetlendirir" (Polat, 2012:171).

Yanılıcı Kontrastı: Tamamlayıcı renk kontrastlığı ile ilişkilidir. Kırmızıya bir süre bakıp gözümüzü kapadığımızda yeşili görürüz. Bu beynimizin gördüklerimizi nötr griyle dengeleme gereksinimindedir. Uygulamalarda gri, siyah ya da beyaz üzerinde kullanılan herhangi bir rengin etkisinin farklılaşması (karşıt rengi çağırması) üzerine kurgulanır.

Kalite Kontrastı: Doymuş/saf rengin siyah veya beyaz ile şiddetinin kırılması ile kalitesini yitirmiş renkler elde edilir. Kalite kontrastında bir rengin beraberinde kalitesi düşürülmüş tonları ile kullanımı söz konusudur.

Miktar Kontrastı: Renkler arasındaki uyarı farklarının yüzey olarak dengeleri ile ilgilidir. Rengin etkileme kuvvetinin bağlı olduğu parlaklık kuvveti ve renk lekelerinin büyüklüğü göz önüne alınarak kontrast renkleri belli oranlar içerisinde kullanımı ön görülmektedir (Onursoy, 2003:79).

Bu çalışmada temel tasarım ilkelerinin bir parçası olarak yer alan yedi renk kontrastlığı bağlamında tespit edilen Döşemealtı halılarının tasarım kurguları çözümlenmesi yapılmış ve desen kompozisyonlarının nasıl oluşturulduğu irdelenmiştir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma, 2021-2022 yılları arasında, zengin bitki çeşitliliği gösteren ve yaylaklar içeren Katrancık Dağları eteğinde kurulmuş olan Kapaklı Köyü'nde gerçekleştirilmiştir. Yerleşimcilerinin Karakoyunlu Yörüklerinden olan köy halkının temel uğraşları hayvancılık ve çiftçiliktir.

Araştırmamızda toplam 20 dokuma ürünü incelenmiştir. Ürünler hakkında dokumacıların verdiği bilgiler esas alınarak araştırma kartları hazırlanmıştır. Temel alınarak elde edilen bilgiler araştırma kartlarına yazılmıştır. Halıların ölçümleri, şerit metre yardımı ile halının eninde üst uç, alt uç ve ortasından, halının boy ölçüsünde sağ kenar, sol kenar ve ortasından ölçümler yapılmış elde edilen değerlerin ortalaması alınarak en-boy değerleri belirlenmiştir. Desimetrekaredeki düğüm sayısı belirlemede 10 cm x 10 cm lik mukavva ölçüm materyalinden yararlanılmış olup, ilgili ekipman halının sırt tarafına konularak alanda kalan düğümler sayılarak dokumaların kalitesi belirlenmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Özgün olarak Karakoyunlu Yörüklerine ait olan geleneksel Döşemealtı halılarının bir Karakoyunlu Yörük köyü olan Kapaklı'da da büyük oranda aslına uygun dokunmaya çalışıldığı ancak zamanla oluşan değişimin yörede dokunan halılara da yansıdığı tespit edilmiştir. Farklılıkların boyut ve buna koşut şekilde motif yerleştirme düzeninde olduğu gözlenmiştir. Dokumalarda kullanılan çözümler, atkı ve ilmelik iplerini bütünüyle, dokuyucuların kendi hayvanlarından elde ettikleri yünlerden eğirdikleri ve bölgede bulunan bitkiler yardımıyla boyadıkları ve dokumalarda geleneksel Döşemealtı Halılarında kullanılan renklere sadık kalmaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Araştırmamızda tespit edilen 20 dokuma ürününün türü ve kullanım özellikleri çizelge 1'de verilmiştir. Bunların 17 tanesi halı, bir tanesi yolluk, 2 tanesi de namazlağdır. Bütün ürünlerin atkısı, çözgüsü ve ilmelik ipi yerleşimcilerin kendi kloyunlarından eğirerek elde ettikleri yünlerden oluşmuştur.

Çizelge 1. Burdur Kapaklı Köyü'nde Tespit Edilen Döşemealtı Halıları

	Halı	Yolluk	Namazlağ
Halelli	5	1	
Toplu	3		
Akrepli	6		
Akrepli Dallı	1		1
Terazi Toplu	2		
Dallı	2		1
Toplam 20	17	1	2

3.1. Belirlenen Dokumaların Kompozisyon ve Tasarım Kurguları

3.1.1. Halelli Halılar

Halelli Halı: 26x30 kalitede dokunmuş olan Seccade halı, 124x190cm ölçülerindedir. Dikdörtgen kompozisyona sahiptir. El, arap, ambarlı su ve pıtrak motiflerinden oluşan halelli deseninden adını alan halıda üç adet kenar suyu vardır. Kenar sularında küçük albay suyu, çiçekli su ve tutmaç topu suyu desenleri kullanılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. 1. Halelli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: bakıldığında; deseni oluşturan motiflerin halının tamamında simetrik bir şekilde tekrar edilerek yerleştirildiği görülmektedir. Göz ilk olarak beyaz zeminli büyük albay suyu deseninden oluşan kenar suyunu algılamaktadır. Bu kenar suyundaki beyaz alanlar frekansının yüksek olmasıyla büyük mavi alanların önüne geçme yarışındadır ve kurguda egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla dokumanın kurgusu açık- koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir. Daha geniş alanlara sahip mavi renge karşın daha az yer kaplayan beyaz alanların varlığı ise yine bir renk kontrastlığı olan miktar kontrastına uygunluk göstermektedir.

II. Halelli Halı: 26x30 kaliteye sahip ve 134x188cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Dikdörtgen kompozisyona sahip halıda zeminde “el”, “arap”, ambarlısu, “dolaşık top” motifleri tam tekrar simetrik bir denge içinde yerleştirilerek halelli deseni oluşturulmuştur. Halı adını bu desenden almaktadır. Halının iç ve dış kenar suyunda “tutmaç topu” deseni ortadaki geniş kenar suyunda “kocası” desenleri kullanılmıştır (Şekil 2).

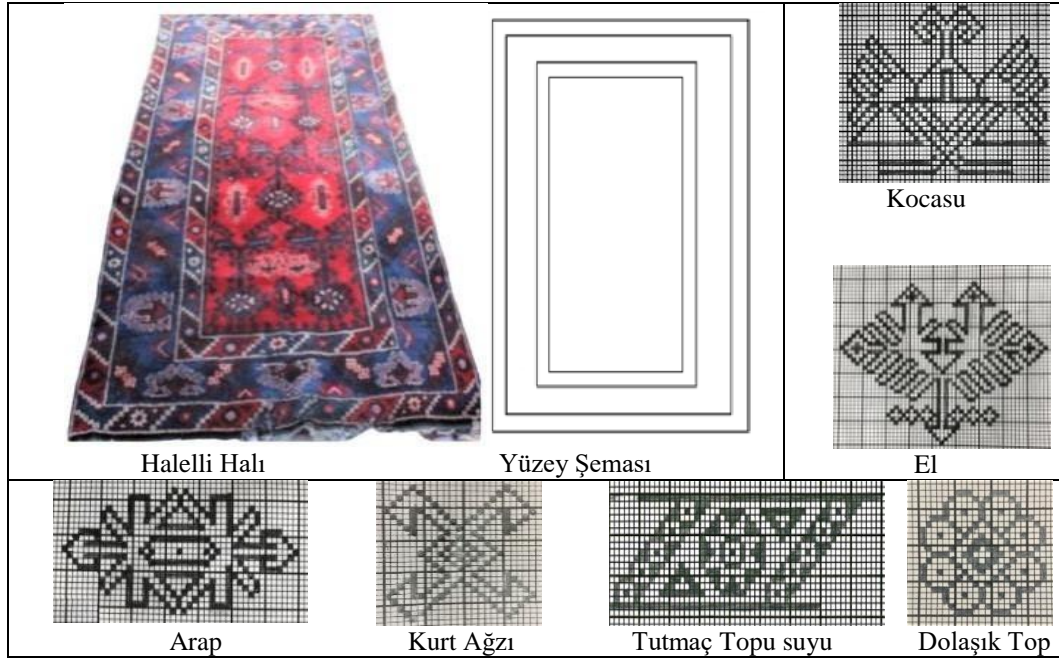

Şekil 2. 2. Halelli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: koyu renk değerleri kullanılarak oluşturulmuş zemin üzerine açık değer olan beyaz renkli “el”, “arap” “ambarlı su” motiflerinin simetrik şekilde tekrarlanarak yerleştirildiğini görmekteyiz. Göz öncelikli olarak beyaz “arap” ve “ambarlı su” motiflerini algılamaktadır. Beyaz rengin frekansının yüksek olması sebebiyle el ve “arap” motifleri dokumanın egemen noktasını oluşturmaktadır. Bu yüzden dokumanın kurgusu açık- koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Gözün en son algıladığı kenar sularında ise sıcak- soğuk değerdeki aynı renkler aynı sıralama ile yerleştirilmişlerdir. Bu

durum bize kullanılan renk değerlerinin sahip olduğu sıcak-soğuk ilişkisine bağlı olarak tasarımın plan farklılıklarının belirlendiğini göstermektedir.

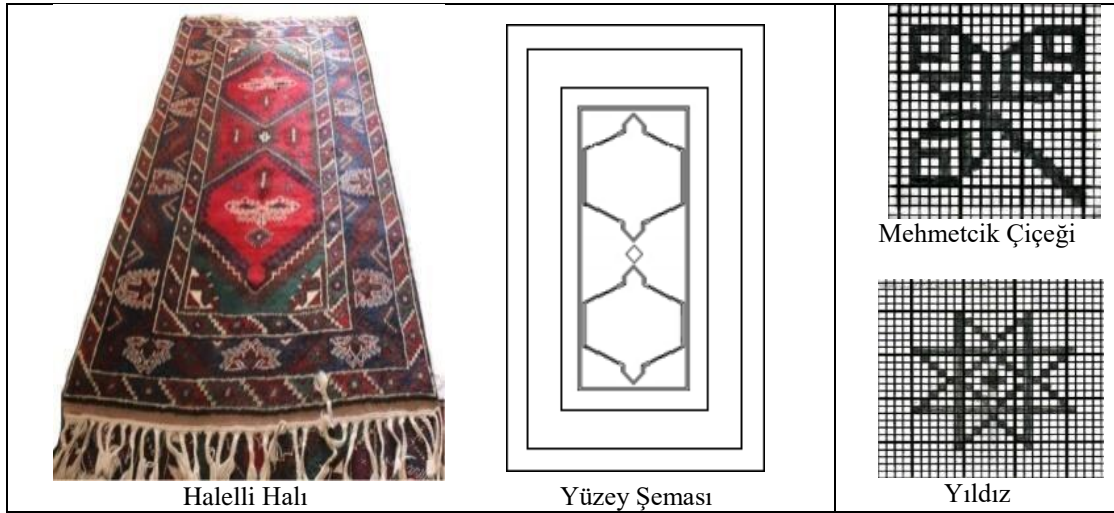
III. Halelli Halı: 26x30 kaliteye sahip ve 134x188cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Dikdörtgen kompozisyona sahip halıda zeminde “el”, “arap”, “ambarlı su”, “dolaşık top” motifleri halelli desenini oluşturmaktadır. Halının iç ve dış kenar suyunda “tutmaç topu” deseni ortadaki geniş kenar suyunda “kocasu” desenleri kullanılmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Halelli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: koyu renk değerleri kullanılarak oluşturulmuş zemin üzerine farklı renkli “el”, “arap” “ambarlı su” motiflerinin simetrik şekilde sıralandığı görülmektedir. Göz öncelikli olarak beyaz “arap” ve “ambarlı su” motiflerini algılamaktadır. Beyaz rengin frekansının yüksek olması sebebiyle el ve “arap” motifleri dokumanın egemen noktasını oluşturmaktadır. Bu yüzden dokumanın kurgusu açık- koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Gözün en son algıladığı kenar sularında ise sıcak- soğuk değerdeki aynı renkler aynı sıralama ile yerleştirilmişlerdir. Bu durum bize kullanılan renk değerlerinin sahip olduğu sıcak-soğuk ilişkisine bağlı olarak tasarımın plan farklılıklarının belirlendiğini göstermektedir. Kırmızı alanların yanısıra mavi alanların yüzeydeki etkisi düşünüldüğünde ise kırmızı rengin daha etkili olduğu görülmekte ve dokumada miktar kontrastının da egemenlik konusunda uygunluk sağladığı gözlenmektedir.

IV. Halelli Halı: 26x27 kalitede, 132x227cm seccade ölçülerinde dokunmuştur. Yörede haleli adıyla bilinen bu halının kırmızı zemini “kıvrım” ve bulanıksu motifleriyle iki eşkenar dörtgene bölünmüş ve eşkenar dörtgenler “yıldız” motifiyle birleştirilmiştir Eşkenar dörtgenlerin içinde haleli deseni el “arap” “pıtrak” ve “mersin yaprağı” motifleriyle oluşturulmuştur. Halının yeşil zeminli köşelerinde “heybe suyu” motifi kullanılmıştır. Halının üç adet kenar suyu vardır. Kenar sularında “tutmaç suyu” deseni ve (koç boynuzu “kıvrım” “yanır” ve “şingir” motiflerinden oluşan) “kocasu”lu deseni kullanılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. 4. Halelli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: Koyu renk değerleri kullanılarak oluşturulmuş zemin üzerine açık renkli “el”, “arap” “ambarlı su” motifleri, “kıvrım” motifleriyle parçalanmış alanlara yerleştirilmiştir. Göz öncelikli olarak beyaz “arap” ve “ambarlı su” motiflerini algılamaktadır. Zemin rengi kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil rengin köşelerde kullanılması tamamlayıcı kontrast yapısında renklerin ışık değerlerinin eşit olmasıyla kompozisyondaki dengenin kuvvetlendirildiği gözlemlenmektedir. Koyu değerli alanların büyük olmasına karşın açık değerli el motif frekansının yüksek olması sebebiyle kırmızı alanlara göre ön planda kalmaktadır. Bu yüzden dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Gözün en son algıladığı kenar bantlarında ise açık-koyu değerdeki aynı renkler aynı sıralama ile yerleştirilmiştir.

V. Halelli Halı: 26x30 kaliteye sahip ve 144x230cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Dikdörtgen kompozisyona sahip halının zemininde, “el”, “arap”, “ambarlı su” motiflerinin tam tekrar ile simetrik bir denge içinde yerleştirilmesiyle halelli deseni oluşturulmuştur. Halının iç kenar suyunda “büyük albay suyu”, dış kenar suyunda “tutmaç topu”, ortadaki geniş kenar suyunda “kocası” desenleri kullanılmıştır (Şekil 5).

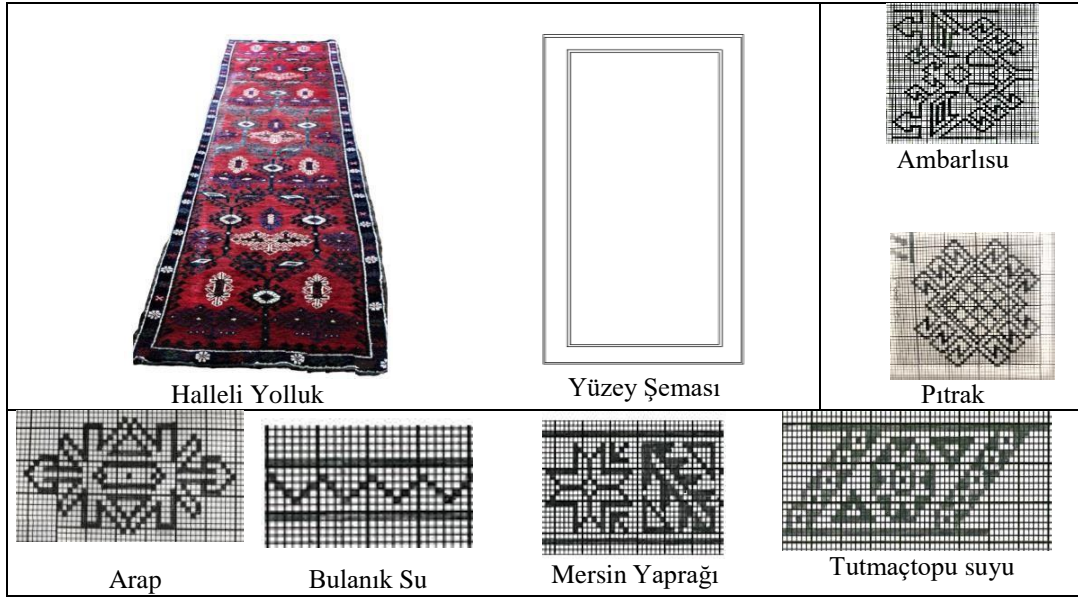

Şekil 5. 5. Halelli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: Koyu renk değerleri kullanılarak oluşturulmuş zemin üzerine açık renkli “el”, “arap” “ambarlı su” motifleri simetrik şekilde sıralanmıştır. Göz öncelikli olarak halelli deseninin motiflerini algılamaktadır.

“Büyük albay suyu” desenli beyaz kenar suyu, kapladığı alanın daha küçük olmasına karşın daha büyük olan kırmızı alanlar karşısında frekansının yüksek olması sebebiyle öne çıkarak dokumanın kurgusunda egemen noktayı oluşturmaktadır. Bu yüzden dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Gözün en son algıladığı kenar bantlarında ise açık-koyu değerdeki aynı renklerin aynı sıralama ile yerleştirildiği gözlemlenmektedir.

6. Halelli Yolluk: 26x30 kaliteye sahip ve 77x328cm çeyrek ölçüsünde dokunmuş bir yolluktur. Dikdörtgen kompozisyona sahip halıda zemin de tam tekrar prensibiyle yerleştirilmiş “el”, “arap”, “ambarlı su” ve “pıtrak” motifleri halelli desenini oluşturmaktadır. Halının “çiçekli su” deseniyle süslenmiş bir adet kenar suyu bulunmaktadır (Şekil 6).

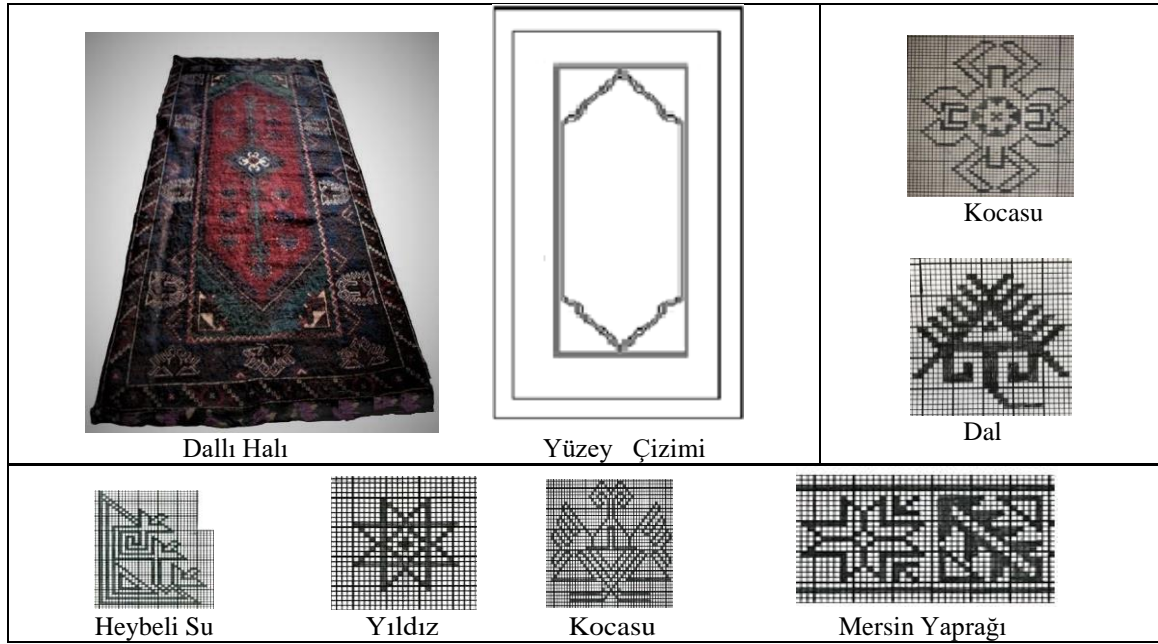

Şekil 6. 6.Halelli Yolluk ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: ilk olarak, koyu renk değerleri kullanılarak oluşturulmuş zemin üzerine farklı renkli “el”, “Arap” “ambarlı su” motifleri simetrik şekilde sıralanmıştır. Göz öncelikli olarak beyaz “arap” ve “ambarlı su” motiflerini algılamaktadır. Dolayısıyla egemen nokta açık-koyu kontrastı ilişkisinde beyaz renkli el motifleridir. Bu yüzden dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastına uygun bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Gözün en son algıladığı kenar suyunda ise motifler, açık-koyu değerdeki aynı renkleri aynı sıralama ile yerleştirilmişlerdir. Daha çok geniş alan kaplayan kırmızı alanlara karşın daha az yer kaplayan koyu mavi alanların varlığı ise miktar kontrastına uygunluk göstermektedir.

3.1.2. Dallı Halılar

1. Dallı Halı: 26x27 kalitede, 127x230cm seccade ölçülerinde dokunmuştur. Dikdörtgen kırmızı zeminde merkezde bir “akrep” motifi ve yörede “dal” motifi olarak bilinen “hayat ağacı” motifinin yörede “kıvrım” adı verilen “kurtağzı” motifi ve “bulanık su” adı verilen “su yolu” motifi ile çevrenmesiyle oluşturulmuştur. Halı adını bu desenden almıştır. İçten dışa doğru üç adet kenar suyu vardır. “Bulanık su”, “kocasu” ve “tutmaç suyu”. Yeşil zeminli köşelerde ise “heybe suyu” motifi kullanılmıştır. Bu halı deseninin Kapaklı köyünde yaşamakta olan 80 yaşındaki Emine Şen tarafından Kovanlık köyünden getirildiği karşılıklı yapılan görüşmede tespit edilmiştir (Şekil 6).

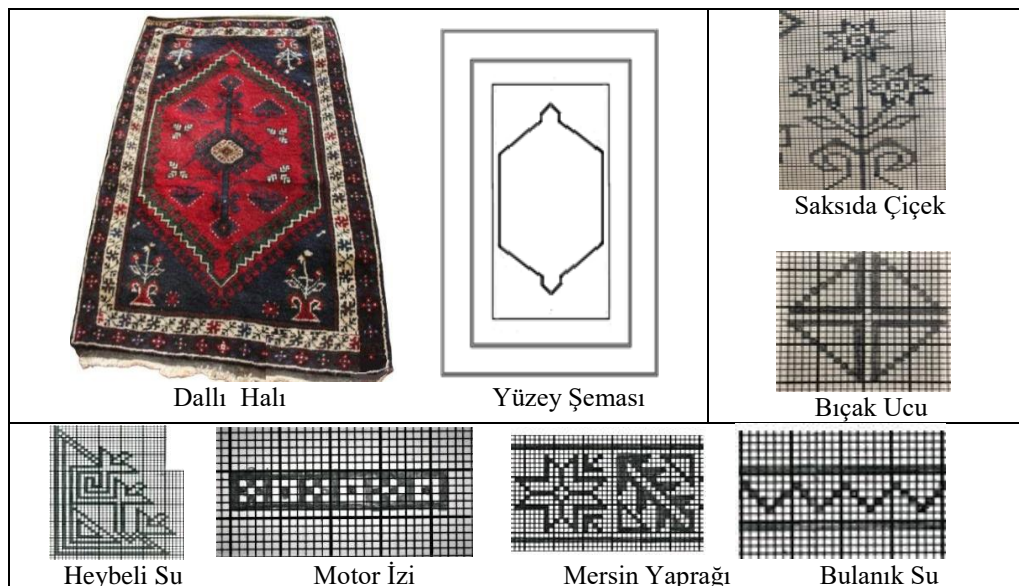

Şekil 6. 1. Dalı Halı ve Motifleri

Halının genel kurgusu: İlk olarak merkezdeki beyaz “akrep” motifi dikkatimizi çekmektedir. Deseni tamamlayan “dal” motifleri, “pıtrak” motifi, “kıvrım” motifleriyle birlikte gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Kırmızı zeminde yer alan bu motifler eşgüdümlü hareket ederek birinci planı oluşturmaktadır. Dolayısıyla kompozisyonun egemen noktası kırmızı zemindeki beyaz “akrep” motifidir.

İkinci planda algılanan kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zemindeki “heybe suyu” desenlerinin bulunduğu köşelerdir. Zemin kompozisyonunda tamamlayıcı kontrast renklerin ışık değerlerinin eşit olmasıyla dengenin kuvvetlendirildiği gözlemlenmektedir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki planları oluşturan ilke açık-koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

2. Dalı Halı: 25x26 kalitede ve 127x230cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “dolaşık top”, ”pıtrak”, ”dal” “koçboynuzu” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle dalı deseni oluşturulmaktadır. Halı adını bu desenden almaktadır. “Kıvrım” motifleriyle oluşturulan mihraplar köşe kısımlarını zeminden ayırmaktadır. Köşelerde lacivert zeminde “heybe suyu” motifi kullanılmıştır. İçten dışa doğru iki dar kenar suyu bulunmaktadır. Kenar sularında “çingilli su” ve “çiçekli su” desenleri kullanılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. 2. Dalı Halı ve Motifleri

Halının genel kurgusu: ilk olarak merkezdeki koyu değerli alanda açık değerli “dolaşık top” ve “Mehmetcik çiçeği” ve “saksıda çiçek” motiflerindeki beyaz rengin etkisi algılansa da beyaz zeminli “çingilli su” desenli kenar suyu frekansının yüksek olmasıyla kırmızı rengin büyüklüğüne karşı öne çıkma yarışındadır. Kullanılan renk değerlerine bakıldığında açık-koyu ilişkisine bağlı olan plan farkının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle kompozisyonun egemen noktası açık değerli “çingilli su” desenli kenar suyudur. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ilke açık- koyu kontrastıdır. Mavi renkli alanlarla zemideki kırmızı rengin halının yüzeyide oluşturduğu etki ve parlaklık kuvveti açısından tamamlayıcı kontrastında kurguda dengeyi oluşturduğunu görmekteyiz.

3.1.3. Akrepli Halılar

1. Akrepli Halı: 26x30 kalitede ve 134x237cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” motiflerinden dolayı akrepli halı olarak bilinmektedir. Desen kompozisyonu alt alta üç adet “akrep” motifinin simetrik bir düzende aralıklı tekrara prensibiyle “pıtrak” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle birlikte yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Halı adını bu desenden almaktadır. “Kıvrım” motifli mihrapların ayırdığı köşelerde yeşil renkli zeminde “heybe suyu” motifini kullanılmıştır. İçten dışa doğru üç adet geniş kenar suyu bulunmaktadır. Dar kenar sularında “tutmaç topu” desenleri, geniş kenar suyunda “kocasu” deseni kullanılmıştır (Şekil (8)).

Şekil 8. 1. Akrepli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: ilk olarak merkezdeki beyaz “akrep” motifi dikkatimizi çekmektedir. Deseni tamamlayan beyaz rengin hâkim olduğu “Mehmetcik çiçeği” ve “pıtrak” motifleriyle birlikte gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Kırmızı zeminde yer alan bu motifler eşgüdümlü hareket ederek egemen noktayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla kompozisyonun egemen noktası kırmızı zemindeki beyaz “akrep” motifidir.

İkinci olarak kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zemindeki “heybe suyu” motifleri görülmektedir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kurguyu oluşturan ilke açık-koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

2. Akrepli Halı: 26x30 kalitede ve 126x196cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” motiflerinden dolayı akrepli halı olarak bilinmektedir. Desen kompozisyonu alt alta üç adet “akrep” motifinin simetrik bir düzende tam tekrar prensibiyle “akrep” “koyun hapı”, “dal”, “kelebek” ve “çiçek” motifleriyle birlikte yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. “Kıvrım” motiflerinin oluşturduğu mihraplar ile zeminden ayrılan yeşil zeminli köşelerde “heybe suyu” motifini kullanılmıştır. İçten dışa doğru iki dar bir adet geniş kenar suyu bulunmaktadır. Dar kenar sularında “tutmaç topu” desenleri, geniş kenar suyunda “kocasu” deseni kullanılmıştır.

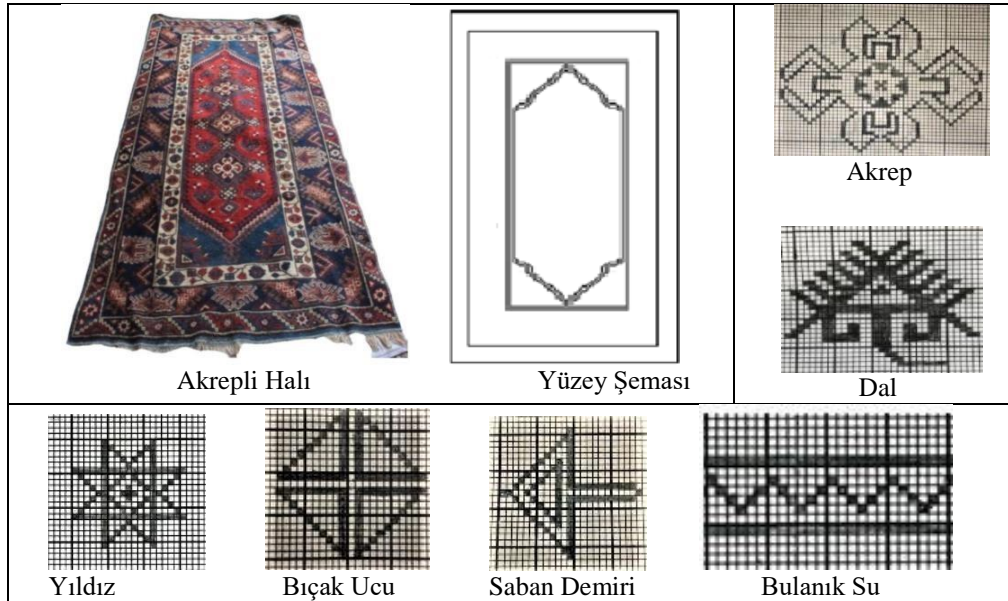

Şekil 9. 2. Akrepli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: merkezdeki beyaz “akrep” motifleri nin dikkatimizi çektiği görülmektedir. Deseni tamamlayan beyaz rengin hâkim olduğu “koyun hapı”, “kıvrım” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle birlikte gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Kırmızı zeminde yer alan bu motifler eşgüdümlü hareket etmektedir. Yani kompozisyonun egemen noktası kırmızı zemindeki beyaz “akrep” motifleridir.

Köşelerde kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zemindeki “heybe suyu” motifini bulunmaktadır. Burada kırmızı ve yeşil rengin ışık değerlerinin eşit olması kurgudaki dengeyi güçlendirdiği için tamamlayıcı kontrastının egemenlik ilişkisine katkı sağladığı görülmektedir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki tasarım kurgusunu oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

3. Akrepli Halı: 26x30 kalitede ve 127x206cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı Zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” motifinden dolayı akrepli halı olarak bilinmektedir. Desen kompozisyonu alt alta üç adet “akrep” motifinin simetrik bir düzende aralıklı tekrar prensibiyle “koyun hapı”, “dal”, “pıtrak”, “yıldız” motifleriyle birlikte yerleştirilerek oluşturulmuştur. “Kıvrım” motifleriyle oluşturulan mihraplar köşe kısımlarını zeminden ayırmaktadır. Köşelerde koyu mavi renkteki zeminde “heybe suyu” motifini kullanılmıştır. İçten dışa doğru üç adet kenar suyu bulunmaktadır. Kenar sularında “büyük albay suyu” ve “tutmaç topu” ve “kocası” desenleri kullanılmıştır.

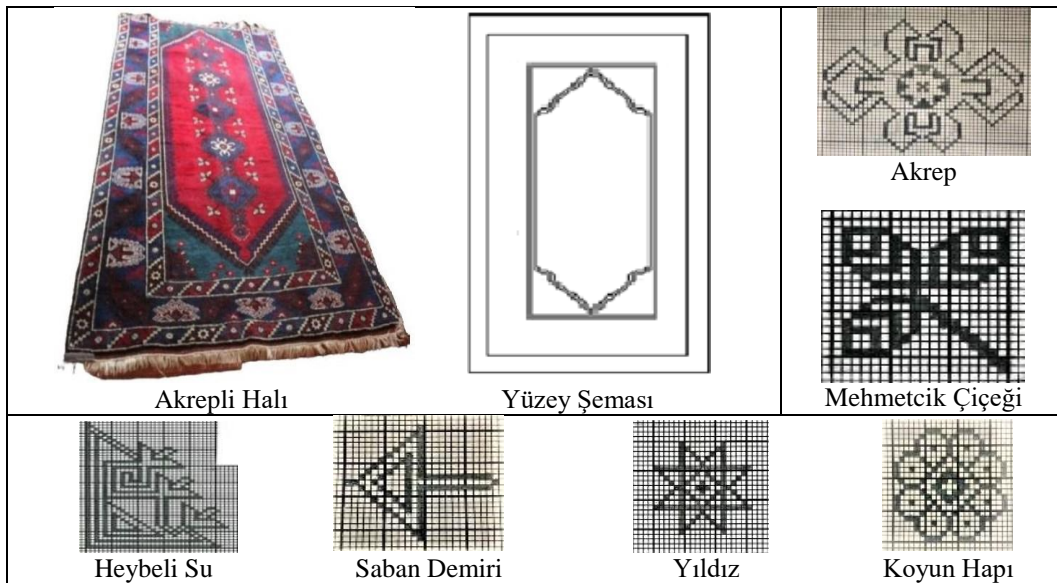

Şekil 10. 3. Akrepli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: ilk olarak merkezdeki beyaz akrep motifleri dikkatimizi çekmektedir. Deseni tamamlayan beyaz rengin hâkim olduğu “koyun hapı”, “kıvrım” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle birlikte eşgüdümlü hareket ederek gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. “Büyük albay suyu” deseninin yer aldığı kenar suyu beyaz zemini ile frekansının yüksek olmasıyla daha büyük alana sahip kırmızı zemine karşın öne çıkarak kompozisyonun egemen noktasını oluşturmaktadır.

Son olarak açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki kurguyu oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

4. Akrepli Halı: 26x30 kalitede ve 144x262cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” motiflerinden dolayı akrepli halı olarak bilinmektedir. Desen kompozisyonu alt alta beş adet “akrep” motifinin simetrik bir düzende aralıklı tekrara prensibiyle “Mehmetcik çiçeği” “pıtrak” ve motifleriyle birlikte yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. “Kıvrım” motifli mihraplar köşeleri zeminden ayırmaktadır. Yeşil renkli köşelerde “heybe suyu” motifini kullanılmıştır. İçten dışa doğru iki dar, bir adet geniş kenar suyu bulunmaktadır. Dar kenar sularında “tutmaç topu” desenleri, geniş kenar suyunda “kocası” deseni kullanılmıştır (Şekil 11).

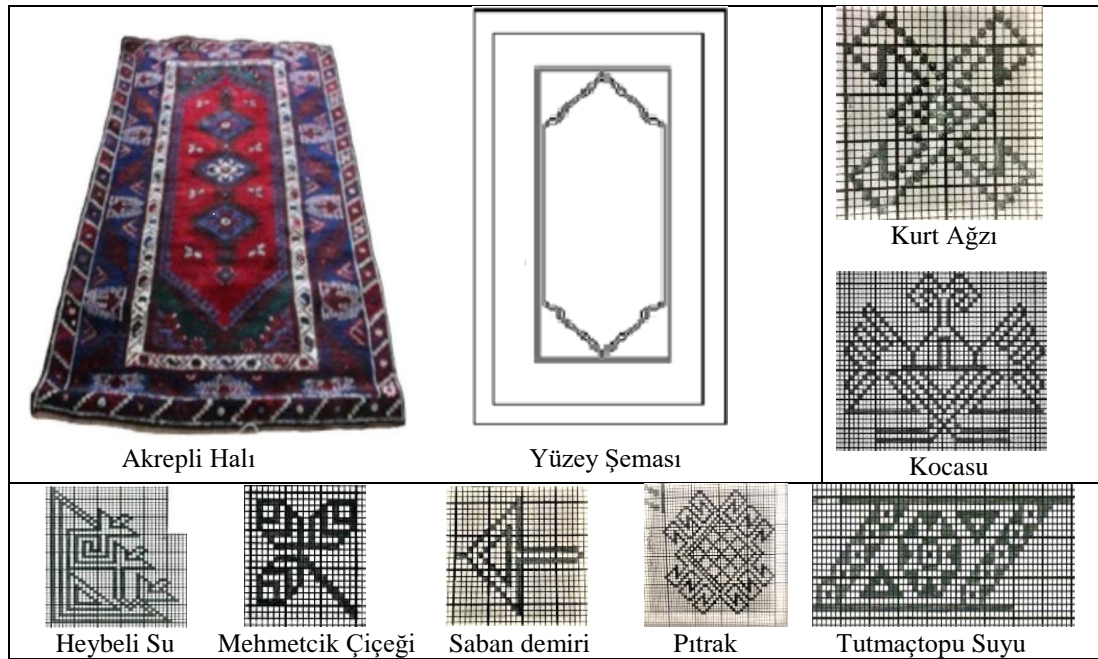

Şekil 11. 4. Akrepli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusuna bakıldığında; merkezdeki beyaz “akrep” motifleri dikkatimizi çekmektedir. Deseni tamamlayan beyaz rengin hâkim olduğu “Mehmetcik çiçeği” motifleri eşgüdümlü hareket ederek gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Dolayısıyla kompozisyonun egemen noktası kırmızı zemindeki beyaz “akrep” motifidir.

İkinci olarak algılanan kırmızının tamamlayıcısı olan yeşil zemindeki “heybe suyu” desenli köşelerdir Zemin rengi kırmızı ve köşelerdeki zemin rengi olan yeşilin ışık değerlerinin eşit olması dengeyi kuvvetlendirdiği için Tamamlayıcı Kontrast bir plan değişikliği sözkonusudur diyebiliriz. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki kurguyu oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

5.Akrepli Halı: 26x30 kalitede ve 129x202cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” motiflerinden dolayı akrepli halı olarak bilinmektedir. Desen kompozisyonu alt alta üç adet “akrep” motifinin simetrik bir düzende aralıklı tekrar prensibiyle “pıtrak” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle birlikte yerleştirilerek oluşturulmuştur. “Kıvrım” motifleriyle oluşturulan mihraplar ile ayrılan köşelerde yeşil renkteki zeminde “heybe suyu” motifleri kullanılmıştır. İçten dışa doğru üç adet kenar suyu bulunmaktadır. Dar kenar sularında küçük albay suyu ve “tutmaç topu” desenleri, geniş kenar suyunda “kocası” deseni kullanılmıştır (Şekil 12).

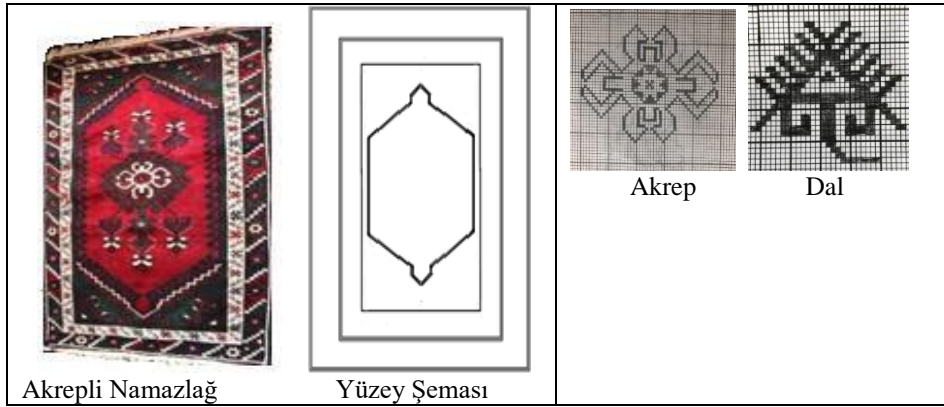
Şekil 12. 5.Akrepli Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: merkezdeki mavi fon üzerindeki beyaz “akrep” motifleri dikkatimizi çekmektedir. Deseni tamamlayan beyaz rengin hâkim olduğu “Mehmetcik çiçeği” motifleriyle birlikte gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir ve kırmızı zeminde bu motifler eşgüdümlü hareket etmektedir. Beyaz zeminli küçük albay suyu deseni bulunan kenar suyu frekansının yüksekliği ile öne çıkma çabası kırmızı alanların büyüklüğü ile yarışmaktadır. Dolayısıyla kompozisyonun egemen noktası beyaz zeminli kenar suyudur.

İkinci olarak kırmızı rengin tamamlayıcısı olan yeşil zemindeki içinde farklılık gösteren “heybe suyu” motifli köşeler algılanmaktadır ve kurgunun dengesi tamamlayıcı kontrastı ile kuvvetlendirilmektedir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonda kurgunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki kurguyu oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir.

6. Akrepli Namazlağ: 26x30 kalitede 83x132cm çeyrek ölçüsünde dokunmuş bir namazlağıdır. Adını kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “akrep” ve “dal” motiflerinden almaktadır. Desen kompozisyonu merkezde yer alan “akrep”, “dal”, “pıtrak” ve “çavuş” motiflerinin simetrik bir düzende birlikte yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. “Kıvrım” motifli mihraplar ile

ayrılan yeşil zeminli köşelerde “heybe suyu” motifi kullanılmıştır. Halının iki dar kenar suyu bulunmaktadır. İçten dışa doğru birinci kenar suyunda “mersin yaprağı topu”, ikinci kenar suyunda “tutmaç suyu” desenleri kullanılmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. 6.Akrepli Namazlag ve Motifleri

Halının genel kurgusu: İlk olarak merkezdeki “akrep” ve “dal” motifleri dikkati çekmektedir ve deseni çevreleyen “kıvrım” motifleriyle birlikte gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Kırmızı zeminde yer alan bu motifler eşgüdümlü hareket ederek dikkat çekmektedir. Ancak, kapladığı alanın küçük olmasına rağmen frekansının yüksek olması sebebiyle kırmızı büyük alanlarla göre daha öne çıkan “mersin yaprağı topu” desenli kenar suyu egemen noktayı oluşturmaktadır. Kırmızının tamamlayıcısı olan heybe suyu motifli yeşil zemindeki tamamlayıcı kontrastı ilişkisi içinde sahip oldukları eşit ışık değerleriyle kurduda dengenin oluşmasını sağlamaktadır. Son olarak dikkatimizi çeken kenar suyu da denilen açık - koyu ilişkisi içinde farklılık gösteren bordürlerdir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki farklılıkları oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir (Şekil 13).

3.1.4. Toplu Halılar

1.Toplu Halı: 26x30 kaliteye sahip 129x21cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Halının desen kompozisyonu “kıvrım” motiflerinin çevrelediği kırmızı zeminde yer alan “toplu” motiflerinden oluşmaktadır. “Toplu” motifi halıya adını vermektedir. Mihrap kemeri ile zeminden ayrılan köşelerde koyu mavi zemin üzerinde “heybe suyu”, motifi kullanılmıştır. Halıda içten dışa üç adet kenar suyu mevcuttur. Dar kenar sularında küçük albay suyuve “tutmaç topu”, geniş kenar suyunda ise “kocasu” motifi kullanılmıştır (Şekil 14).

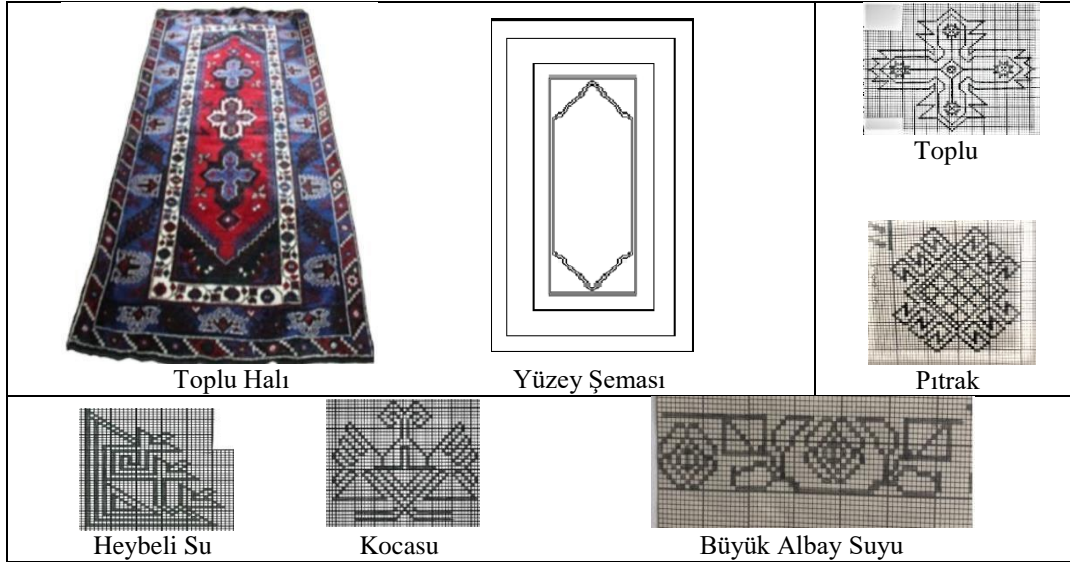

Şekil 14. 1.Toplu Halı ve Bazı Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: koyu değerlerin oluşturduğu fonlar üzerine açık değerli “toplu”, “mersin yaprağı topu” ve “çavuş” motiflerinin öne çıkarıldığı zeminde kıvrım” motifleriyle birlikte dikkat merkezden kenarlara doğru çekilmektedir. Beyaz fondaki koyu mavi “toplu” motifi egemen noktayı

oluşturmaktadır. Açık-koyu kontrastı ile sağlanan bu yapı halının genelinde de gözlemlenmektedir koyu mavi renkli “kıvrım” motifleri kompozisyonu tamamlarken aynı zamanda gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastı ile yapılandırılmıştır.

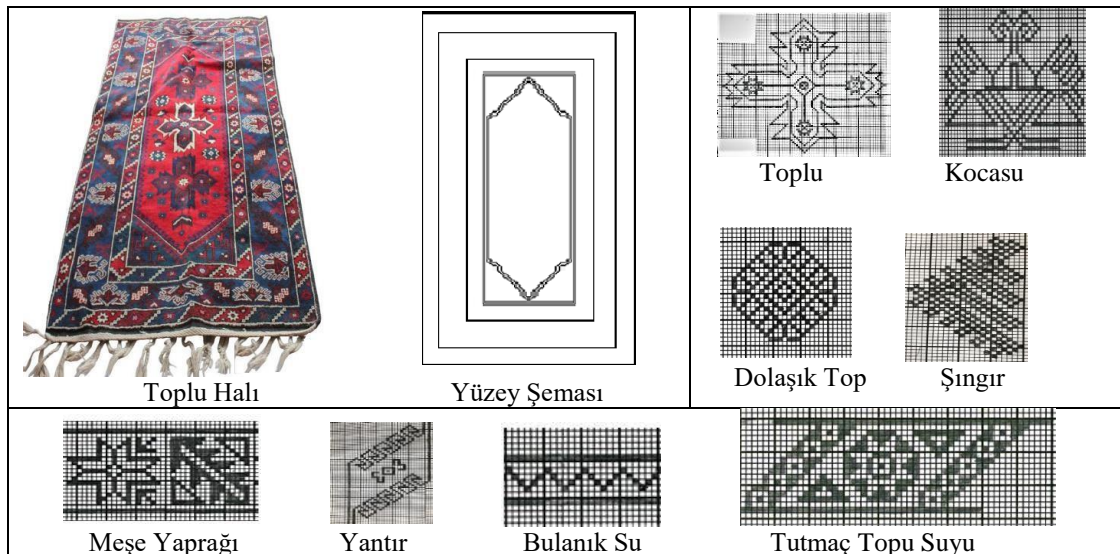
2.Toplu Halı: 26x30 kaliteye sahip 129x21cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Halının desen kompozisyonu kırmızı zeminde, “toplu” “Mehmetcik çiçeği” ve “pıtrak” motiflerinden oluşmaktadır. “Toplu” motifi halıya adını vermektedir. Mihrap kemeri ile zeminden ayrılan köşelerde yeşil zemin üzerinde “heybe suyu” motifleri kullanılmıştır. Halıda içten dışa üç adet kenar suyu mevcuttur. Kenar sularında “büyük albay suyu”, “tutmaç topu” ve “kocasu” desenleri kullanılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. 2.Toplu Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: Üç planda gerçekleşmektedir. Koyu değerlerin oluşturduğu fonlar üzerine açık değerli “toplu”, “Mehmetcik çiçeği” ve “pıtrak” motifleri öne çıkarılmış gibi düşünülse de beyaz renkli “büyük albay suyu”deseninin yer aldığı kenar suyu frekansının yüksek olmasıyla kırmızı zeminin büyüklüğü ile yarışmaktadır. Dolayısıyla egemen noktayı oluşturmaktadır. Açık-koyu değerler ile sağlanan bu plan farkı halının genelinde de gözlemlenmektedir. Mavi renkli “kıvrım” motifleri kompozisyonu tamamlarken aynı zamanda gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastı ile yapılandırılmıştır.

3.Toplu Halı: 26x30 kaliteye sahip 135x172cm seccade ölçüsünde dokunmuştur. Halının desen kompozisyonu kırmızı zeminde yer alan “toplu” motifleri ve Mersin yaprağı kelebek ve “çavuş” motiflerinden oluşmaktadır. “Toplu” motifi halıya adını vermektedir. Mihrap kemeri ile zeminden ayrılan köşelerde koyu mavi zemin üzerinde “heybe suyu”, motifleri kullanılmıştır. Halıda içten dışa üç adet kenar suyu mevcuttur. Kenar sularında “tutmaç topu” ve “kocasu”desenleri kullanılmıştır (Şekil 16).

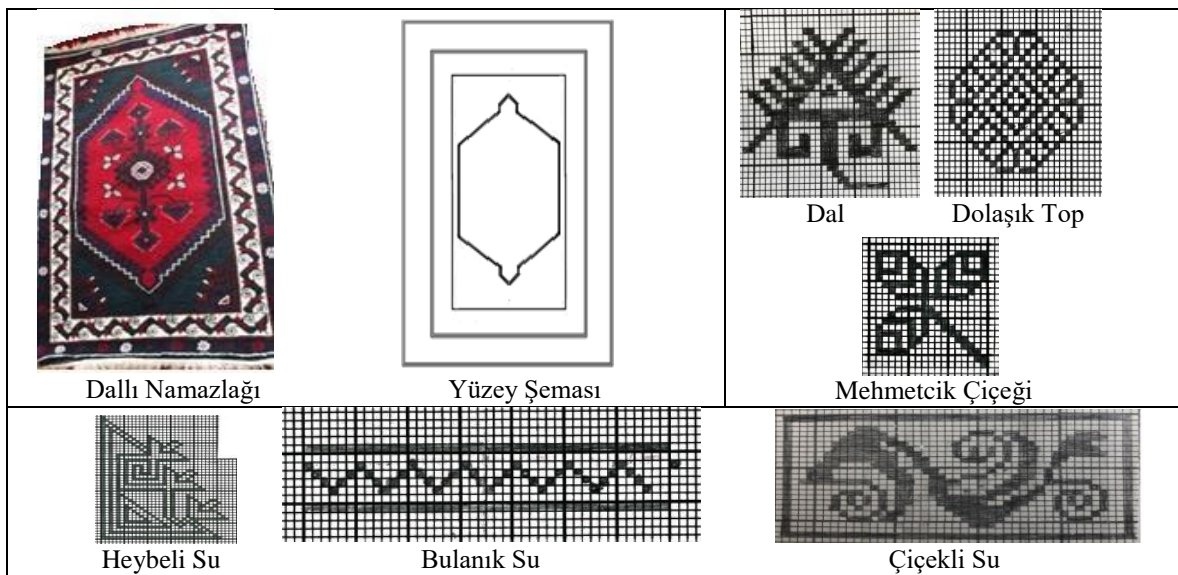

Şekil 16. 3.Toplu Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: Koyu değerlerin oluşturduğu fonlar üzerine açık değerli “toplu”, motiflerinin öne çıkarıldığı kırmızı zeminde mavi fondaki “toplu” motifi egemen noktayı oluşturmaktadır. Açık-koyu kontrastı ile sağlanan bu plan farkı halinin genelinde de gözlemlenmektedir. Koyu mavi renkli “kıvrım” motifleri kompozisyonu tamamlarken aynı zamanda gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Zeminde kullanılan kırmızı renk ile köşelerde ve kenar sularında kullanılan mavi rengin yüzeyde oluşturduğu etkiye bakılınca; renklerin parlaklığının kurgunun genelinde miktar kontrastı ilişkisi içinde bir denge oluşturduğunu görmekteyiz. Gözün en son algıladığı koyu değerli alanlarda yine aynı değerlere sahip motiflerin kullanıldığı kenar sularıdır. Kullanılan renk değerlerinin sahip olduğu açık- koyu ilişkisine bağlı olarak dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastı ile yapılandırılmıştır.

3.1.5. Dalı Dokumalar

1. Dalı Namazlağı: 26x30 kalitede 83x132cm çeyrek ölçüsünde dokunmuş bir namazlağıdır. Adını kırmızı zeminde “kıvrım” motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgen içinde yer alan “dolaşık top” ve “dal” motiflerinden almaktadır. Desen kompozisyonu merkezde yer alan “dolaşık top” ve “dal”, “pıtrak” ve “Mehmetcik çiçeği” motiflerinin simetrik bir düzende yerleştirilerek oluşturulmuştur. “Kıvrım” motifleriyle oluşturulan mihraplar ile ayrılan köşelerde yeşil renkli zeminde “heybe suyu” motifi kullanılmıştır. Halının iki dar kenar suyu bulunmaktadır. İçten dışa doğru birinci kenar suyunda “tüfekli su”, ikinci kenar suyunda “çiçekli su” desenleri kullanılmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. 1. Dalı Namazlağı ve Motifleri

Dokumanın Genel Kurgusu: İlk olarak merkezdeki “dolaşık top” ve “Mehmetcik çiçeği” motifleri dikkati çekmektedir ve deseni çevreleyen “kıvrım” motifleriyle eşgüdümlü hareket ederek gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Ancak, kapladığı alanın küçük olmasına rağmen frekansının yüksek olması sebebiyle kırmızı büyük alanlarla göre daha öne çıkan “tüfekli su” desenli ve beyaz zeminli kenar suyu egemen noktayı oluşturmaktadır.

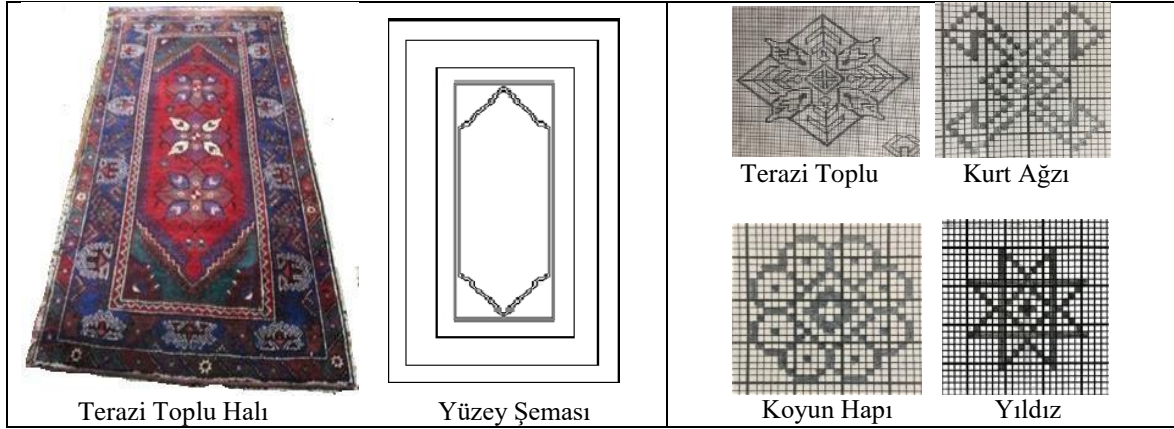
Heybe suyu desenli köşelerde kırmızının tamamlayıcısı olan yeşilin eşit ışık değerlerine sahip olması yüzeydeki dengeyi korumaktadır. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanıldığı bu alanda koyu değer üzerinde beyaz alanlar öne çıkmaktadır. Yani koyu fonlar açık renk değerleri ile dengelenmektedir.

Son olarak dikkatimizi çeken kenar suyu da denilen açık -koyu ilişkisi içinde farklılık gösteren bordürlerdir. Açık zeminde koyu motiflerin, koyu zeminde açık değere sahip motiflerin oluşturduğu kontrastlık yapısı kompozisyonun kurgusunun belirlenmesini sağlamaktadır. Egemenlik ilişkisi açık-koyu kontrastlığı üzerinden oluşmaktadır. Yani bu dokumada egemen noktayı belirleyen ve kompozisyondaki planları oluşturan ilke açık- koyu değerleri üzerinden belirlenmiştir (Şekil 17).

3.1.6. Terazi Toplu Dokumalar

1. Terazi Toplu Halı: 26x30 kaliteye sahip 123x191cm seccade ölçülerinde dokunmuştur. Zeminde yer alan stilize edilmiş dört yaprağın saplarından oluşan terazi topu motiflerinden oluşan desen halıya adını vermiştir. Kırmızı zeminde terazi motifleri ve “mersin yaprağı topu” motifleriyle birlikte deseni oluşturmuştur. Mihraplı kompozisyona sahip halının köşelerinde “heybe suyu” motifi kullanılmıştır Halının

bulanık motifli bir ince kenar suyu, “kocasu” desenli geniş kenar suyu ve “tutmaç topu” desenli bir dar kenar suyu bulunmaktadır.

Şekil 18. 1. Terazi Toplu Halı ve Motifleri

Dokumanın genel tasarım kurgu: İlk olarak koyu kenar kontürleriyle etüt edilmiş büyük terazi topu motifleri dikkatimizi çekmektedir. Koyu kenar kontürleri fon oluşturmakta ve renklerin açık- koyu ilişkilerinin kullanımına göre plan farklılıkları oluşturmaktadır. “Kıvrım” motifleri deseni çevrelerken aynı zamanda terazi topu motifiyle eşgüdümlü hareket ederek birinci planda egemen noktayı oluşturmaktadır.

Kahverengi ve beyaz renkli “kıvrım” ve bulanık su motiflerinin oluşturduğu mihrap ile zeminden ayrılan köşelerde “heybe suyu” motiflerini görmekteyiz. Açık ve koyu değerlerin bir arada kullanımıyla plan dizilimi devam etmektedir. Gözümüzün en son algıladığı kenar suyunda koyu değerler üzerinde etüt edilmiş açık değerli “tutmaç topu” motifleri yer almaktadır. Bu halının tasarım kurgusunun farklılaşmasını sağlayan açık-koyu kontrastlığıdır. Dolayısıyla egemenlik ilişkisi bu yapı üzerinden oluşturulmuştur (Şekil 18).

2. Terazi Toplu Halı: 26x27 kalitede, 132x227cm seccade ölçülerinde dokunmuştur. Terazili “toplu” adı verilen halı kırmızı zeminde kullanılan desenden adını almıştır. Halı kompozisyonu içten dışa doğru bir küçük bir büyük ve küçük olmak üzere üç su adı verilen kenar suyu ve bir dikdörtgen orta zeminden oluşmaktadır. Küçük sulara “tutmaç suyu” deseni mavi zeminli büyük su da “kıvrım” “yanır” ve “şingir” motiflerinin oluşturduğu “kocasu” deseni kullanılmıştır. Zemin motifini stilize edilmiş dört yaprağın saplarından oluşan “terazi toplu” deseni oluşturmaktadır. “Kıvrım” motifleri arasına yerleştirilmiş “bulanık su” motifiyle orta zeminden ayrılan yeşil zeminli köşelerde “heybe suyu” motifiyle halı kompozisyonu tamamlanmıştır.

Şekil 19. 2. Terazi Toplu Halı ve Motifleri

Dokumanın genel kurgusu: Koyu değerlerin oluşturduğu fonlar üzerine açık değerli “toplu”, “şingir” ve “heybe suyu” motiflerinin öne çıkarıldığı ilk planda mavi fondaki “toplu” motifi egemen noktayı oluşturmaktadır. Açık- koyu kontrastı ile sağlanan bu plan farkı halının genelinde de gözlemlenmektedir. Açık mavi renkli “kıvrım” motifleri kompozisyonu tamamlarken aynı zamanda gözü merkezden kenarlara doğru yönlendirmektedir. Dokumanın kurgusu açık-koyu kontrastı ile yapılandırılmıştır.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türk el sanatlarının en güzel örneklerinden biri olan yörük yaşamını yansıtan ve konar göçer yaşama göre şekillenen Döşemealtı halılarının günümüzde de hem sanatsal uğraş hem de geçim kaynağı olarak sürdürülebilir olmasını sağlamak gerekmektedir.

Büyük bir kültür zenginliğimiz olan Türk sanatı korunmak ve nesilden nesile aktarılacak amacıyla modern çağın gereklerine göre özünden uzaklaşmadan sürekli yeniliklere bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışırken bugünü karşılayıp karşılayamadığı konusunda arayışlarına devam etmektedir. Küreselleşme ile teknolojik gelişmeler bilimsel ilerlemeler ve günümüz yaşam şekli sanatı ve sanatçıları hem tasarım alanında hem de ürünü işlevselleştirme konusunda yenilikler yapmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla artık hem düşünce yapısı hem üretim biçimi kullanılan malzeme hem de kullanılan teknik ve yöntemleri değiştirmek gerekmektedir.

Sarıkeçili Yörüklerinin yerleşim gösterdiği Kapaklı köyünde yapılan araştırması ile 17 adet Döşemealtı halısının motifleri, desenleri, renkleri, kullanılan teknikler, ölçüleri ve kullanım alanları incelenmiştir. Özellikle dokumalarda kullanılan renklerin temel tasarım ilkelerine bağlı kurgularda kullanılan renk kontrastlıkları ilişkilerine uyup uymadıkları konusunda çözümlenmeleri yapılmıştır.

Yapılan çözümlenmeler sonucunda 7 adet dokumada egemenlik ilişkisinin sıcak soğuk kontrastı yapısına, 11 adet dokumanın egemenlik ilişkisinin açık koyu kontrastı yapısına uygunluk gösterdiği görülmektedir. Dokumaların egemen noktasını ve kurguyu oluşturan plan farklılıklarını belirlemede kullanılan yedi renk kontrastlığı içerisinden en çok açık- koyu kontrastı ilişkilerinin kullanıldığı, aynı zamanda az oranda dokumada tamamlayıcı kontrastının ve miktar kontrastı ilişkisinin de kullanıldığı gözlemlenmektedir. Dokumaların genel kurgu çözümlenmelerinin yapılmasının günümüz modern yaşam koşullarında, geleneksel olanın özünü kaybetmeden, bugüne uyarlanarak yaşatılması bugün ve gelecekte kültürel bir değer olarak var olmasının sağlanması ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Dokumaların kompozisyon özellikleri incelendiğinde yörede genellikle haba olarak adlandırılan yer yaygısı, namazlağı, yolluk, beşik ve divan örtüsü, duvar kilimi ve heybe olarak kullanım alanı bulunan dokumaların yapıldığı görülmektedir. Ölçülerinin 83x132cm ve 129x230cm arasında değişen dokumaların çözgüsünde yün- akısında ve desenlerinde yün ip kullanıldığı, saçak ölçülerinin oldukça değişken olduğu, herhangi bir saçak örme tekniğinin kullanılmadığı, seccade boyutundaki namazlağı dokumalarda yön belirtme amacıyla mihraplı kompozisyonların oluşturulduğu görülmektedir.

Tespit edilen Döşemealtı halılarında yörede tutmaç suyu, kocasu, heybe suyu, kıvrım, mersin yaprağı topu, koçboynuzu, çiçek, akrep, terazxi topu, dal, büyük albay suyu, küçük albay suyu, hayat ağacı, toplu, şingir, yantır adıyla bilinen motiflerin kullanıldığı görülmektedir.

Literatür ve görsel taramalar sonucunda tespit edilen Döşemealtı halı örneklerinin geleneksel Döşemealtı halıları ile büyük oranda benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Günümüzde teknolojik gelişmeler ve değişen yaşam şartları halı sanatını da olumsuz etkilemekte ve bu önemli kültürel değerimizin yok olmasına sebep olduğu bilinmektedir. Bir zamanlar yöre halkı için geçim kaynağı olan çeyiz olan hediye olan ihtiyaç olan dokumaların gerekli kaynakların yeniden geliştirilmesiyle ve yöre halkının yeniden motive edilmesiyle canlandırılması gerekmektedir. Ayrıca var olan dokumaların korunması, saklanması ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli tedbirlerin (bakım onarım müzelerde sergileme gibi) alınması gerektiğine inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınarlı, H. F. ve Arslan, P. (2016) El halıcılığının bölgelere göre coğrafi dağılımı. *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (K1ş), 21-29
- Akpınarlı, H.F. & Arslan, P. (2018). Kuş Motifinin Özellikleri ve Kuş Motifli Döşemealtı Halıları. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1(3), 273-286.
- Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (t.y.). <http://acikders.ankara.edu.tr>.
- Atlıhan, Ş. (1987) Antalya Döşemealtında Kirkitli Dokumalar. *Arış Dergisi*, 1(6), 4-19
- Aytaç, A. (2006). *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*. Anka Basım Yayın Ltd.Şti.
- Kodal, T. ve Genç, M. (2019). Sarıkeçili Yörük Dokumalarının Renk Kontrastlıkları Açısından Tasarım Kurgusunun İncelenmesi. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi 12* (Özel Sayı), 26-55.
- Mazıbaş, S. (2014). *Günümüz Döşemealtı Halılarının Renk, Motif ve Desen Özellikleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. SDÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Onursoy, S. (2003). Görsel Kültür Bağlamında Görsel Okuryazarlık. *Kurgu Dergisi*, 20, 75-85
- Polat, H. H. (2012). Renk Teorisi ve Temel Yanılgılar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 165-173.
- Soysaldı ve Aral (2013). Burdur Kapaklı Köyü Halılarının Teknik ve Desen özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, (Teke Yöresi Kültürel Değerleri Özel Sayısı), 15-28
- Şirin, N. (1994) Antalya-Döşemealtı Halılarında Renk ve Biçim Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 297-301
- Teker, M.S. ve Zaimoğlu, Ö. (2010). Kovanlık Köyü-Ovaköy Camii (Döşemealtı/Antalya) Halıları. *Akdeniz Sanat* 3(6), 169-262
- Uğurlu (2020) Türkiye de Geleneksel El Dokumacılığı Eğitimi. *ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 17, 22 - 43
- Seyirci, M. (1992). Antalya'daki Karakoyunlu Aşireti ve Dokumaları. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, *T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları 146* (29), 8-12